

Gruuthuuse in galant gezelschap

Tijdens de 18de eeuw was het voor adel, geestelijkheid en rijke burgerij bon ton om in de stad een dure woning in te richten waar men zich in alle intimiteit kon terugtrekken. Men ontving er zijn zakenrelaties of ... zijn meer amoureuze liaisons. Achter de muren van deze stadspaleizen ontwikkelden zich interieurs met een dure maar verfijnde smaak, zo ook in het Brugse Arentshuis. Dit herenhuis aan de Dijver was eertijds een onderdeel van het Gruuthuusepaleis, maar ontwikkelde zich tijdens de 18de eeuw als een zelfstandige woning. In afwachting van de renovatie van het Gruuthuusemuseum fungeert het Arentshuis als decor voor de tentoonstelling 'Gruuthuuse in galant gezelschap'. De expo is een dialoog tussen enerzijds de Gruuthuuse-collectie en anderzijds de schilderijen, tekeningen en andere kunstvoorwerpen uit andere musea. We worden er ondergedompeld in de leefwereld van de welgestelde 18de-eeuwse burgerij. Wie dus wil kennismaken met een vleugje muziek, exquise kant aan de mouwen, een snuifje uit een exotisch ogende tabaksdoos, of een verzameling korallen en schelpen, zilver, tin en parelmoer is op 21 januari welkom in de weelderige wereld van de Brugse elite!

Een burgerlijke cultuur

Tijdens de 18de eeuw moest in West-Europa de hofcultuur geleidelijk de plaats ruimen voor een meer burgerlijke smaak. De 'bourgeoisie', rijk geworden door handel en nijverheid, werd dé economische speler van dat ogenblik. Doordringen tot de sleutelposities aan het hof, in de kerk of in het leger verliep moeilijker want daar maakte de ambtsadel nog steeds de wacht uit. Waar de burgerij wel kon wedijveren met de oude standen was op cultureel vlak. Geld was geen probleem en dat liet men ook graag zien. De burgerij spiegelde zich dus graag aan de aristocratische 'mode de vie', maar tegelijk ontwikkelde zij ook een kunstsmaak die menselijker en toegankelijker was. Architectuur, sculpturen of schilderijen waren niet langer bestemd voor halfgoden of de uitdrukking van grootsheid en macht.

Dit nieuwe cultuurpatroon manifesteerde zich in een drukke bouwactiviteit door handelaars, ondernemers en hoge functionarissen. Voor hen geen kastelen of paleizen, maar wel fraaie hôtels en statige herenhuizen, meestal in de stad waar het commerciële leven zich afspeelde. Gedaan met de overladen representatieruimten van vorsten en adel. Voortaan ging de voorkeur naar sierlijke en besloten salons en boudoirs met een coloriet dat paste bij de nieuwe intimiteit: pasteltinten met grijs, resedagroen en roze, opgehoogd met zilver en goud. Ook het meubilair werd sierlijker en praktischer. Commodes en elegante tafels vervingen de ruwe schraagtafels. De zetel beantwoordde aan de zucht naar comfort en intimiteit. In plaats van zware eik koos men voor lichtere houtsoorten zodat men het meubelstuk gemakkelijker kon verhuizen. Interieurs werden een totaal kunstwerk waar meubilair, wanden en schouwen elk hun eigen rol speelden.

De Vrede van Utrecht (1713) maakte in de Zuidelijke Nederlanden een einde aan een lange periode van oorlog en militaire bezettingen. Onzekerheid maakte tijdens de Oostenrijkse periode plaats voor een algemeen optimisme. De huwelijksleeftijd verlaagde waardoor de gezinsgrootte toenam. Voor het eerst sinds eeuwen kende het bevolkingscijfer opnieuw een continue stijging. De demografische groei zorgde voor een stijging van de pachtprizen

waarvan de groep van grondbezitters profiteerde. De bouwwoede van de 18de eeuw beperkte zich dus niet alleen tot de nieuwe klasse van handelaars en ondernemers. Zij was ook nog terug te vinden bij de kleine adel die nog steeds de belangrijkste eigenaars van onroerend goed waren.

Het platteland kreeg een nieuwe dynamiek door zich toe te leggen op nieuwe productiemethoden en gewassen. Het rurale Vlaanderen en Brabant herontdekte ook de huisnijverheid. Vooral de linnenindustrie was voor de landbouwers tijdens de wintermaanden een welgekomen aanvulling van het inkomen. In de steden vonden zij bij de burgerij een gretige afnemer van hun producten. Het dichte stedennet van de Nederlanden heeft bij deze heropbloei zeker een rol gespeeld. Verder creëerde ook het nieuwe bewind de ruimte voor economische ontwikkeling. Het wegennet verbeterde door de aanleg van kanalen en steenwegen. Door het graven van de Coupure werden Gent en Brugge directer met elkaar verbonden. De oprichting van de Oostendse Compagnie (1722-1731) kende weliswaar maar een kort bestaan, maar was toch symptomatisch voor het economisch herstel van de 18de eeuw.

Het Arentshuis (inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/82343)

Bruges la morte ?

Brugge was tijdens de 18de eeuw niet meer de Europese metropool uit de middeleeuwen. Toch was het met zijn 30.000 inwoners nog steeds een welvarende stad met een vrij hoge levensstandaard. Het omliggende platteland was productief en innovatief, en leverde de stad de nodige voedings- en nijverheidsproducten. In de stad was er industriële bedrijvigheid in de vorm van onder andere textiel-, ceramiek-, stoffen-, tabaks- en koordenfabrieken. Voortgaande op boedellijsten en veilingcatalogen uit die periode kan men ook afleiden dat

de plaatselijke adel en burgerij er een ruimte intellectuele belangstelling op na hielden. Tot de meest gelezen auteurs behoorden Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Swift, Hume, ... Blijkbaar waagden zich een aantal Bruggelingen aan proefondervindelijke wetenschap. Zo bevonden zich in enkele woningen kleine laboratoria waar met elektriciteit en lichtgas werd geëxperimenteerd.

Ondanks het naar elkaar toe groeien van adel en hoge burgerij bleef er op sociaal vlak toch nog een sterk standenonderscheid bestaan, ook in Brugge... Langs de ene kant had men er de hoge geestelijkheid, de adel, de kooplieden en de ambachtslieden die volop genoten van de welvaarts groei. In de stad woonden ongeveer vierhonderd leden van de hoge clerus die de nieuwste politieke en filosofische ontwikkelingen op de voet volgden en graag koketteerden met de Verlichting. Daarnaast waren er ongeveer duizend edellieden. Het ging om een soort ambtsadel die functies bekleedde aan het hof in Brussel of in gewestelijke en provinciale bestuursorganen. Samen met de kooplieden schaarde deze lokale aristocratie zich achter het Oostenrijks bewind. In de groep van de ambachtslieden bestond meer reserve tegenover het centrale bestuur. Uiteraard profiteerden zij mee van de bloei, maar tegelijk waren ze op hun hoede voor de plannen van keizer Jozef II om de ambachtsmonopolies te breken. De lagere bevolgingsklasse stelde het relatief goed, maar bij mislukte oogsten en stijgende voedselprijzen stonden zij wel klaar om deel te nemen aan hongeropstootjes, zoals bijvoorbeeld in 1771 en 1778 het geval was. Deze bevolgingsklasse stond aanvankelijk achter de hervormingsplannen van keizer Jozef II, maar stond bij de Brabantse Omwenteling wel op de barricaden tegen de Oostenrijkers.

De architectuur

De welvaartstoename van de 18de eeuw was dus de voedingsbodem voor een ware bouwkoorts in Vlaanderen en Brabant. Daar waar men bijvoorbeeld in Antwerpen eerder inspiratie zocht bij Weense en Boheemse voorbeelden, spiegelde men zich in de Vlaamse steden op Frankrijk, vooral de rococo-elementen van de Lodewijk XV-stijl en de Lodewijk XVI-stijl die opnieuw de classicistische toer opging. Het leidde in Gent tot de bekende stadspaleizen zoals het Hôtel d'Hane Steenhuyze of het Hôtel Falligan, stuk voor stuk uithangborden van een elite die elkaar wou aftroeven met de grootste mogelijke luxe. Brugge heeft weliswaar minder prestigieuze voorbeelden dan Gent, maar was met de oprichting van de Brugse Academie (1717) wel een van de eerste steden in de Oostenrijkse Nederlanden die een opleiding voor architecten aanbood. Onder toezien van enkele gedreven directeurs werd in Brugge jarenlang een hoogstaande opleiding in de *'teecken-, schilder- en bouwconsten'* aangeboden. Vandaag bezit de Brugse Academie trouwens nog steeds een uitgebreide collectie 18de-eeuwse architectuurtekeningen van. Vaak gaat het om ontwerpen van imposante (maar nooit gerealiseerde) gebouwen. Verder zijn er tal van imposante herenwoningen van burgemeesters en hoge functionarissen, statige ambachtshuizen, classicistische kerken, godshuizen en woonhuizen die achter fraaie gevels schuilgaan.

Interieurkunst

De verpersoonlijking van de leefwereld van het individu en de toenemende intimiteit tijdens de 18de eeuw kwamen ook in de interieurkunsten tot uiting. De rococo leende zich bij uitstek

tot deze salonkunst. De stijl kende zijn absoluut hoogtepunt in het meubilair, de vergulde plafonds, de fijnzinnige wandschilderijen en de uitgelezen luxevoorwerpen. Brugge bezit al eeuwen een traditie van edelsmeden, meubelbewerkers en decorateurs. In de 18de eeuw konden de kunstambachten van de stad nauwelijks aan de toegenomen vraag voldoen. De nieuwe woningen werden ingericht met rijk gedecoreerde salons, marmeren schouwen en stijlvol lijstwerk. In de bestaande panden werden de interieurs aan de nieuwe smaak aangepast. Aan goede ambachtslieden had Brugge dus geen gebrek: Jan Garemyn, Jan Beerblock, Paulus de Cock, Pieter Ledoulx en Jan van Sassenbrouck werden tot ver buiten Brugge gevraagd om woningen volgens de nieuwe smaak in te richten.

Het Arentshuis

Ooit was het Arentshuis één van deze Brugse herenwoningen. De geschiedenis van het huis is onlosmakelijk verbonden met het Gruuthusedomein. Dit middeleeuwse complex met paleis, bijgebouwen en tuin strekte zich ooit over de Reie, de rivier die door de stad loopt. Op het einde van de 16de eeuw werd een begin gemaakt met de splitsing in twee domeinen langs weerszijden van de Reie. In 1662 werd het perceel met het huidige Arentshuis definitief van Gruuthuuse afgezonderd. De oude gebouwen op dit stuk grond werden tijdens het midden van de 18de eeuw vervangen door een breedhuis van acht traveeën en twee bouwlagen. Het bepaalde het uitzicht van het Arentshuis vandaag. Links kwam er een barokpoort, rechts rezen dienstruimten en stallingen uit de grond. Helemaal volgens de mode van die tijd kwamen er in de tuinen fruitbomen en serres, naar verluidt voor meloenen en ananassen. Het huis kende nadien verschillende eigenaars maar ontleende zijn naam aan de notabele familie Arents die het huis in de tweede helft van de 19de eeuw in zijn bezit had. In deze periode werd het interieur aangepast van classicistisch naar romantisch-klassiek. In 1910 werd het Arentshuis overgenomen door de stad en als museum ingericht.

Het Arentshuis heeft zijn nauwe band met Gruuthuuse nooit helemaal verloren. Dit verklaart waarom de expo 'Gruuthuuse in Galant Gezelschap' werd opgevat als een dialoog tussen de collecties van Gruuthuuse, het Arentshuis en het Groeningemuseum. We krijgen er een

interessante kijk op de leefcultuur van Brugge tijdens de 18de eeuw evenals een preview van de toekomstige museumopstelling in Gruuthuuse.

Geraadpleegde literatuur

Brochure Open Monumentendag 1991 (<https://www.brugge.be/brochure-open-monumentendag-1991>)

Inventaris Onroerend erfgoed
(<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/82343>)

Patrick Praet